
ARVUSTUS

Gerhard Krollist ja tema raamatust “Jeesuse jälgedel”

Christoph Wrembek

Gerhard Kroll, *Jeesuse jälgedel*. Tõlkinud: Helgi Loik, Tiiu Relve, Kristi Suurmann. Konsultant: Vello Salo. Toimetuse kolleegium: Edvin Hiedel, Annika Alasoo, Lembi Riistan, Kersti Rist, Urmas Tamm, Jaano Räsä (Tartu: Johannes Esto Ühing, 2002), 470 lk.

KES ON GERHARD KROLL?

Gerhard Kroll on sündinud 1914. a Oppelnis (Sileesia/Poola). Koolis huvitus ta reaalinestest ja ehitas väikese teleskoobi, millega vaatles Jupiteri nelja kuud. Kui ta 40 aastat hiljem käsitleb oma raamatus “tarkade tähte” ja märgib ära selle täpsed positsioonid taevas (lk 63–68), on lugeja ees sellise mehe uurimus, kes on

lapsepõlvest peale selle teemaga tegelenud.

Aastal 1933, pärast abituriumi, astus Kroll jesuiitide ordu novitsiaati, mis kestis kaks aastat. Sel ajal pidi ta üht-teist kuulma ka sellest, et jesuiidid olid 1923. a oktoobris naasnud Eestisse; alguses tuli luksemburglane Werling, veidi hiljem järgnes talle paater Kartte SJ. Võimalik, et Kroll kohtus ka paater Profittlichiga SJ, kes 1931. a nimetati Eesti apostellikuks administraatoriks ja viibis aastal 1934 tagasiteel Roomast Ülem-Sileesias. 1938. a augustis pühitses Profittlich, kellest oli vahepeal saanud Eesti peapiiskop, Breslaus preestriks jesuiit Stipa – sündmus, mille juures kindlasti viibis ka Kroll. Veel enne filosoofia- ja teoloogiaõpingute lõppu, aastal 1939, pühitseti ta ise preestriks. Oma keeleoskuse tõttu sattus ta sõja puhkedes sanitaarüksusesse ja tegutses pärast sõda preestrina sõjavangide laagris Prantsusmaal Savoias. Tänu heale prantsuse keele tundmisele valmis Krollil 1989. a ka oma raamatu prantsuskeelne väljaanne, kuid poliitiline pööre nurjas selle avaldamise plaanid.

1950. a asus paater Kroll koos veel nelja jesuiidiga elama hiljem kuulsaks saanud majja Mozarti tänaval Leipzgis, kus ta elas ja töötas 44 aastat. Tal lubati koostada raadio hommikupalvusi, mis koosnesid pea tunniajalisest jutlusest ja kirikumuusikast. Selleks oli nõukogude sõjaväe administratsiooni luba, mis oli ainukordne kogu idablokis! Ida-Berliini piiskoppide konverents tegi Krollile ülesandeks ka raamatute väljaandmise. Nii võttis ta kontakti kirjastusega Benno-Verlag Leipzgis ja kontrollis 18 Lääne väljaande litsentsi.

Krolli peamiseks ülesandeks olid aga reisirid läbi kogu DDR-i, kus ta, nagu ka ülejäänud neli Leipzigi jesuiiti, preestrite kutse peale pidas ettekandeid katoliku usust ja viis läbi palvusi. Hiljem nimetati seda tööd “mobiilseks haridusmajaks”: kui inimesed ei saanud minna akadeemiasse, tuli akadeemia, st akadeemilist haridust saanud jesuiidid, nende juurde. DDR oli ametlikult ateistlik maa. See tähendas muuhulgas seda, et režiimitruud professorid “töestasisid”, et kogu Jeesuse-lugu on töörahva rõhumiseks välja

mõeldud muinasjutt. Oma reisidel ei õppinud paatrid ainult DDR-i tundma – Läänemerest kuni Erzi mäestikuni –, vaid kuulsid ka enam kui saja koguduse inimeste mõtteid usulistel teemadel, said teada, mis neis kõhkclusi tekitas ja milles nad oma usule paremaid argumente vajasisid. Kui paatrid kolmenädalaselt akadeemiliselt misjonireisilt tagasi tulid, vahetasid nad omavahel kogemusi ning arutlesid, millised küsimused ja kahtlused on DDR-i inimeste jaoks esiplaanil, mida nad võiksid aidata neil paremini mõista ja milliseid uusi näiteid neile pakkuda.

Tegelikult just säärastest inimeste küsimustest ja kahtlustest tekkiski raamat *Jeesuse jälgedel*. Eksistentsiaalsed küsimused viivad eksistentsiaalsete vastusteni.

KUIDAS TEKKIS RAAMAT “JEESSUSE JÄLGEDEL”?

1960. aastate algul arutles Kroll ühes jutluses küsimuse üle, kas Jeesus on tõepoolest maailmas elanud. Seepeale sai ta nii palju küsimusi, et avaldas artikli teemal *Ülestõusmine ja tühi haud*. Tollases DDR-is erines see käsitlus muidugi ametlikust doktriinist ja seda peeti ebateaduslikuks. Lisaks ei olnud Krollil kui DDR-i kodanikul lubatud vabalt reisida ja maailma eri paigus uurimistööd teostada. Nõnda ei tohtinud Kroll ka Iisraeli sõita. Teadusliku töö tegemisel pidi ta piirduma nende võimalustega, mida võis DDR-is kätte saada ja kasutada. Nagu ta hiljem aga ise on öelnud: “Igas taras on auk – tuleb õppida kõrvale kalduma ilma end painutama.”

Vaatamata sellistele süsteemist tingitud ja inimlikele takistustele, mis tegid võimatuks arvestatava teadusliku töö kirjutamise Jeesusest ja tema ajast, õnnestus paater Krollil DDR-i suurte raamatukogude ja ülikoolide raamatuvahetuse abil ligi pääseda eelkõige arheoloogilisele kirjandusele. Sõnu võib valesti tõlgendada, valesti mõista või edasi anda, kivid aga on ümberlökkamatud

tõendid! Kroll pani kivid kõnelema. 1964. a valmis täna meie ees oleva raamatu esimene väljaanne: 183 leheküljel (kahes veerus) heideti valgust Naatsareti Jeesuse maisele elule, nagu evangeeliumid seda kirjeldavad. Raamat oli jaotatud neljaks temaatiliseks osaks: *Varjatud elu*, *Avalik tegutsemine*, *Kannatuslugu*, *Isa paremal käel*. Ka hilisemad väljaanded järgivad seda jaotust.

Seejuures Kroll vaid tsiteeris tema käsutuses olevat teaduslikku materjali – erinevate väljakaevamiste ajalugu ja nende retseptiooni teadlaste poolt, Jeesuse ajastu sotsiaalpoliitilise ja usulise tausta kirjeldusi ning teisi ajaloolisi ja kaasaegseid allikaid. Ta töötas materjali kriitiliselt läbi ja ootas pigem niikaua (nt Torino surilina puhul), kuni uurimistöö jõudis küllalt kindla tulemuseni, kui et toetus sensatsioonilistele, aga ebakindlatele andmetele. Põhimõtteliselt järgis Kroll evangeeliumite jutustust peatükk peatüki järel ning lõi sealsetele ütlustele ja andmetele tausta, kasutades kindlaid tõendeid vastavalt teaduslikult uurimisalalt.

Sel viisil tegi Kroll Jeesuse ajaloolise ümbruse peaaegu kombatavaks ja nähtavaks (raamat sisaldab täna üle 500 foto ja joonise, eriti väärtuslikud on vanemad fotod) ning aitas oma maa inimestel põhjendada usku Jeesusesse kui Jumala Pojasse.

On ütlematagi selge, et Krolli jälgis riiklik julgeolekuteenistus: pärast poliitilist pööret avastasid Lääne julgeolekutöötajad tema töötoas vähemalt neli “lutikat”. Kõik tema kirjad avati ja kontrolliti üle. Ta oli sellega kohanenud ja tegi omal moel misjonitööd ka luurajate pilgu all.

RAAMATU ERIPÄRA

Raamat oli üllatavalt menukas. Varsti tekkis vajadus teise trüki järele, millesse Kroll lisas uusi uurimistulemusi. Aastate jooksul kasvas tema töö lehekülghaaval, sõbrad kogu maailmast saatsid talle üha enam materjali ja väärtuslikke fotosid väljakaevamistest, lisandus vanu vaateid paikadele, mida Kroll selgitas graafiliste

jooniste abil (nt Petlemma vana foto lk 36 ja seda selgitav skemaatiline kaart lk 37). Õpetlased Saksamaal ja Iisraelis aitasid tal hankida materjali, mis polnud DDR-is kättesaadav. DDR-i ametivõimud olid dilemma ees: ühelt poolt käsitles raamat midagi, mida nende riigidoktriini järgi ei saanud ega tohtinud olla, teisalt aga teenis Kroll oma raamatuga ootamatult rahvusvahelist tunnustust ja valuutat. Eelistati valuutat...

Töös tuli jesuiidile kasuks üks loomulik omadus: tema ausus sai teadusliku usaldusväärsuse ja täpsuse aluseks. Kõik, mis seisis tema raamatus, oli ümberlükkamatu tõde. Näiteks leidsime eesti-keelse tõlke ettevalmistamisel leheküljelt 370 vere koostisosa "hemiglobiin". Ma olin veendunud, et see on kirjaviga, samuti prof Vello Salo, kes oli konsultandiks. Kuid tuli välja, et selline aine on tõepoolest inimveres olemas, olgugi et see pole üheski eesti leksikonis kirjas. Kui Kroll tohtis elu lõpus reisida Pühale Maale, ringles seal arheoloogide seas nali: "Pane kivid jälle õigesti paika, Kroll tuleb!" Tõepoolest töötavad isegi teadlased ning iisraeli soost "giidid" Krolli ülitäpsete andmete abil. Täpsus eristab tänini Krolli raamatut teistest samateemalistest.

Kroll avastas Püha Maa alana, mis pole mitte üksnes uurimisobjekt, vaid võib saada teatud laadi "viiendaks evangeeliumiks", kui mõistetakse kivide keelt. Nõnda sai lugejale – tänu paljudele kaartidele, piltidele ning rohketele ajaloolistele avastustele ja arheoloogilistele leidudele – selgeks: "Kristuse rõõmusõnum ei ole mitte puhtsubjektiivse kogemuse tulemus, vaid meie maailmas tegutseva Jumala ilmsikstulek." Nii öeldakse esimese, 1964. aasta väljaande eessõnas.

Tõepoolest tahaks pärast raamatu lugemist (seda loetakse mitte ainult üks kord, vaid kogu elu) öelda, et igaüks, kes tahab teoloogiat õppida, peab Iisraelis ära käima, Jeesuse teid ja paiku tundma õppima – kuid mitte enne, kui ta on Krolli abil selleks ette valmis-tunud. Sest mida sajanditevanune ajalootolm on varjanud ja kaitsnud, seda varjavad täna turism ja poliitilised sündmused.

KROLL JA TÄNAPÄEVA EKSEGEES

Aastal 1988, vaid üks aasta enne Berliini müüri langemist, ilmus Leipzgis 10. ja 11. trükk *Jälgedest*, nagu Kroll ise oma raamatut nimetas. Need olid – vahepeal läbi töötatud materjali rohkuse tõttu – kolmeveerulised, lehekülgede arv kasvas 470-ni. Lisandusid palverännaku kirjeldused IV sajandist – Palestiina maastiku kirjeldus, mida illustreerisid värvilised maastikupildid. Arheoloogiliste uurimuste tulemused seoti veelgi tihedamalt Jeesuse ajastu ajalooliste oludega, mündid ning tolleaegsed jutustused manasid elavalt silme ette keisreid, kuningaid, nelivürste, prokuraatoreid ja ülempreestreid. Seejuures oli autori töövahendiks veel vana hea kirjutusmasin, mis ta mõnigi kord meeleheitele viis, nagu ta mulle ühe külaskäigu ajal tunnistas.

Kroll lõi seega minevikust tõepärase loo ja vabastas evangeeliumid meie aja valdavalt sümboolsest tõlgendusest.

Algusest peale heideti Krollile ette naiivset optimismi, kuna ta tahtis kirja panna Jeesuse elu ajaloolist põhjendust. Mitmekülgse kriitilise uurimistööga oli viimase 30 aasta (täpsemalt juba valgustusajast peale valitsenud) ajaloolis-kriitiline meetod suhtunud suure ja õigustatud ettevaatusega naiivsetesse arvamustesse ja oletustesse, et kõik evangeeliumites kirjeldatu just nii toimuski. Võrdlused tolleaegse kirjandusliku pärandiga, evangeeliumite keeruka tekkeloo arvessevõtmine, vastuolud evangeeliumites endis, nende kirjutajate eripära ning palju muud sundis eksegeesi tänaseni piirduma evangeeliumite (mitmeti mõistetava) sümboolse tõlgendamisega, pidades neid tunnistuseks “ülestõusmisjärgse koguduse usust”. Ehk hellitati selle varjus lootust, et nõnda tõrjutakse tagasi kõik rünnakud usu vastu, kui taandatakse usk usklikele. Ent sellest ei piisanud juba kunagise DDR-i inimestele, kellele paater Kroll jutlustas ja ettekandeid pidas. Usk kui eksistentsiaalne “jaa-sõna Jeesusele, Jumala Pojale” baseerub kindlate teadmiste ja läbiuuritud kogemuste alusel.

Kindlasti ei asenda ajaloo ümberlukkamatute faktide teadmine

usku, kuid usk ise otsib alust, millel ta võib ja saab seista, et öelda Jeesusele kui Jumala Pojale põhjendatult oma isiklik jaa-sõna! Muidu on raske eristada usku ebausust, st omakonstrueeritud suvast – usk põhjendaks end sellisel juhul vaid iseene, inimlike tunnete ja kogemuste või mõne traditsiooniga.

Ajaloolis-kriitiline meetod seadis paljud asjad küsimuse alla ning tõi sellega tahtmatult kaasa teatud laadi “kahtluse Jeesuses”. Küsimuste rohkuse tõttu, mis olid veel vastamata või millele tuli vastata, ei jõutud enam Jeesuse enda juurde, vaid ainult hilisema aja hüpoteetiliste kirjanike juurde, kelle kirjutistes oli erinevaid mõjutusi. Nõnda muutus Jeesus ebamääraseks ja ühes sellega tema sõnum. Lääne “vabale” maailmale sobis see, et keegi ei tulnud enam lagedale absoluutsuse nõudega ja kristlik usk lükati toredate, kuid mitte millekski kohustavate ideede hulka. Lääne maailmas aitasid sellise olukorra tekkimisele kaasa veel muudki asjaolud.

DDR-i ateistlikus keskkonnas, aastatel 1953–89, hakati usust kahtlema mitte ainult usust enesest tulenevate õigustatud küsimuste tõttu, vaid kahtlemine suruti väljastpoolt peale riikliku doktriiniga. Loomulike sotsioloogiliste ja psühholoogiliste seaduspärasuste tõttu hakati usku muidugi kaitsma ning seda võimalikult kindlate argumentidega põhjendama. Olles ilmselt kogu problemaatikast mitte päris teadlik, ei järginud Kroll muidugi mõista Lääne koolkonda ega asunud evangeeliumite teksti küsimuse alla seadma, vaid läks vastupidist teed: ta püüdis neile tõendeid leida! See aga muutis ta Lääne eksegeetide silmis kahtlaseks: teda ei pandud tähele ja tema üle muiatakse tänini, kui teda üldse valitseva eksegeesi koolkonna teadlaseks peetakse.

Näiteks leidub hiljuti ilmunud “õpikus”¹ lühike, pedagoogiliselt hästi koostatud arutelu küsimuse üle, kas Jeesus sündis tegelikult Petlemmas või Naatsaretis. Vastus kõlab: muidugi Naatsaretis! Petlemm olevat usklikke “religioosse fantaasia ja ettekujutuse vili”,

¹ Theissen, Merz, *Der historische Jesus. Ein Lehrbuch*, 3. trükk (Göttingen, 2001).

kes ekslikult lugesid sünnikohaks Petlemma, et põhjendada oma usku Jeesusesse kui Messiasse. Krolli selgitusi selle teema kohta, mida on üle 20 lehekülje, autorid ei maini, ta ei kuulu isegi kasutatud kirjanduse hulka. Sama raamat kasutab küsimuse puhul, kas Jeesuse haud pärast ülestõusmist tõepoolest tühi oli, märkimisväärselt väljendit: olevat “väike pluss” oletuste kasuks, et haud oli tühi. Krollil on see “pluss” olemas algusest peale ja mitte väike. Tema argumente selle väite poolt on raske ümber lükata, tänapäeval võiks neile veel uusi ja paremaid lisada.

Jälgides läänemaade arengusuundi, mis on õgimas kunagist idapoolset maailma, tuleb tunnistada, et Krolli hiilgeaeg on veel ees: kui kristlik usk avab end kõikvõimalikele küsimustele ja kõhklustele, saab seda põhimõtteliselt ainult tervitada. Sest see kaitseb kristlust fundamentalistlike kitsaskohtade ja hirmude eest, mis lõpuks viivad ainult järjekordse ühekülgsuse ja arulageduse diktatuurini ja seega manipulatsioonini. Seda enam vajab kristlik usk kindlat, põhjendatud, loogilist eneseseletust. Seepärast arvan ma, et Krolli hiilgeaeg on veel ees ja et ajaloolis-kriitilise eksegeesi koolkond kord Krolli juurde jõuab.

NÄIDE KROLLI TÄPSUSEST

Jeesuse jälgedel eestikeelne väljaanne (ilmunud pärast saksakeelset, lühendatud tšehhikeelset ja leedukeelset) on tõlgitud 10.–11. trüki järgi, mis avaldati Saksamaal ka 12. korda. Kokku on raamatut välja antud 135 000 eksemplari. Kogu maailmas pole võrdväärset raamatut, mis käsitleks Uue Testamendi materjali nii veatult, haaravalt ja selgelt. Raamatusse on hilisemates väljaannetes lisatud antiikajaloolaste originaaljutustused, arheoloogilised leiud on veel kord läbi töötatud, Petlemma sünnikiriku ehitised on taastatud, teise templi ajastu tehti “nähtavaks” põnevate väljakaevamiste abil templimüüri edelanurgas. Aastal 1990 lõpetas Kroll oma töö raamatu kallal. Seega on välja jäänud viimase kümne-kaheteist-

kümne aasta uurimistulemused. See ei tee aga raamatule mingit kahju. Raamatu materjal on ikka kehtiv ja täpne – isegi Iisraeli giidid, niivõrd kui nad on avatud kristlusele, tunnustavad jesuiidi korralikku tööd ja kasutavad Krolli.

Lõpetuseks olgu näitlikult selgitatud, kuivõrd palju on Krolli raamatul veel tänapäeva eksegeesile pakkuda. Kõik kristlased teavad, kuidas kõlas kiri, mille Pilaatus lasi Jeesuse risti kohale naelutada: INRI (*Jesus Nazarenus Rex Iudaeorum* 'Jeesus naatsaretlane, juutide kuningas'). Ometi esineb vaid Johannese evangeeliumis see geograafiline lisand, sünoptikud aga ütlevad: see on juutide kuningas. Nõnda seisab tavaliselt tsiteeritavas *Einheitsübersetzung*'is², samuti ka luterlikes tõlgetes. Eesti väljaandjad tsiteerisid kõiki piiblitekste luterliku tõlke põhjal (lk 361), ega järginud siin kahjuks Krolli...

Sest Kroll, kes tsiteerib pühakirja alati saksa *Einheitsübersetzung*'i järgi, kaldub siinkohal kõiki eksegeesi põhimõtteid trotsides sellest kõrvale. Miks? Sest ta eelistab kreeka originaaltekste, kus seisab: Jeesus "nasorealane". (Muide, ka vahistamisel Ketsemani aias, kui sõdurid vastavad Jeesuse küsimusele "Keda te otsite?" Bachi passioonist tuntud sõnadega "Naatsareti Jeesust", seisab originaaltekstis "Jeesus nasorealast"!.) Ajaloolis-kriitilised eksegeedid väldivad ilmselgelt neile arusaamatut mõistet "nasorealane" ja asendavad selle vana, tuntud ja selge sõnaga "Naatsaretist" – olgugi et nad seejuures teadlikult valesti tõlgivad. Kroll valib aga õige tõlke, kuigi ta seda seletada ei oska – selle ülesande peavad teised pärast teda täitma. Tõenäoliselt on mõiste *nasaraios* 'nasorealane' juudi aunimetus Jeesuse kohta, mis teiste sõnadega öeldes kõlaks umbes "(lihane) Taaveti kuningakoja järeltulija". Sama tähendus võib sisalduda ka kohanimes Naatsaret. Nõnda ei ole see mingil juhul ainult geograafiline märkus.

² *Einheitsübersetzung* 'ühtsustõlge' – kõigi saksa keeleruumis paiknevate roomakatoliku kiriku piiskopkondade ametlik piiblitõlge, mida annab välja Katholische Bibelanstalt Stuttgardis. – Tlk.

Selles ja mõnedes teistes kohtades on Kroll oma “ajaloolise” eksegeesiga ette jõudnud nii sümbolsest kui kriitilisest. See annab usule kindla ja kena aluspõhja.

Aastal 1994 kolis paater Kroll Leipzigist, kus ta tegutses 44 aastat, Berliini jesuiitide vanadekodusse. Üks eestlanna ja selle artikli autor jõudsid talle veel teatada, et tema raamat ilmub eesti keeles. Väsinult rehmas ta käega, oma elutöö oli ta juba endast maha jätnud. 1997. aasta juunis lahkus ta, kurnatuna tööst *Jälgedest* kallal. Ei piisanud enam *Jälgedest*, ta tahtis näha Teda ennast, kes oma jäljed kõikjale on jätnud.

Saksa keelest tõlkinud Kersti Rist